

Т.О. Павлова,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ДО ПИТАННЯ ПРО ЦІЛІ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ ЯК ПРИМУСОВОГО ЗАХОДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Спеціальна конфіскація в якості іншого кримінально-правового наслідку (ч. 3 ст. 3 Кримінального кодексу України) була передбачена у Загальній частині чинного Кримінального кодексу України Законом України “Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України” від 18.04.2013 р. 222-VII (далі – Закон від 13.04.2018 р.). Законом від 13.04.2018 р. було змінено назву Розділу XIV Загальної частини Кримінального кодексу України (далі – КК України), у зв’язку з цим законодавець відносить спеціальну конфіскацію до інших заходів кримінально-правового характеру поряд із примусовими заходами медичного характеру та примусовим лікуванням. При цьому, на відміну від примусових заходів медичного характеру, цілі ані примусового лікування, ані спеціальної конфіскації законодавцем не визначені, тому у доктрині кримінального права з цього приводу висловлені різні точки зору.

Слід зазначити, що норма про спеціальну конфіскацію неодноразово змінювалася вітчизняним законодавцем. Останні зміни було внесено на підставі Закону України “Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, що містяться в шостій доповіді Європейської комісії про виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, щодо удосконалення процедури арешту майна і інституту спеціальної конфіскації” від 18.02.2016 р. № 1019-VIII (далі – Закон від 18.02.2016 р.).

Виходячи із змісту ч. 1 ст. 96-1 КК України, спеціальна конфіскація визнається як примусове, безоплатне вилучення за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна, яке пов’язане з вчиненням злочину. У ч. 1 ст. 96-2 КК України визначено майно, яке підлягає конфіскації.

Новелою Закону України від 18.02.2016 р. є вилучення майна не тільки у особи, яка вчинила злочин, а й у третіх осіб, яким таке майно було передано. Ця законодавча новела була піддана критиці з боку як теоретиків, так і практиків. Спеціальна конфіскація не може бути застосована до майна, яке перебуває у власності добросовісного набувача.

Слід зазначити, що спеціальна конфіскація повинна сприяти вилученню незаконно набутих активів, тобто активів, які були отримані в результаті вчинення злочину, та не може розповсюджуватися на законно отримане майно.

Кажучи про цілі спеціальної конфіскації, А.О. Винник вважає, що “цілями спеціальної конфіскації є загальна та спеціальна превенція. В окремих випадках, серед яких, наприклад, вилучення грошей, цінностей та іншого майна, одержаного внаслідок вчинення злочину та/або доходів від такого майна (п. 1 ч. 1 ст. 96-2 КК України) [3], перед спеціальною конфіскацією стоїть така ціль, як відновлення соціальної справедливості” [3, с. 51]. Поряд з тим автор справедливо вважає, що “можливість вилучення в особи у межах спеціальної конфіскації грошей, цінностей та іншого майна шляхом їх виділення з набутого законним способом (ч. 2 ст. 96-2 КК України)..., наділяє спеціальну конфіскацію ознаками, які притаманні конфіскації як покаранню” [4, с. 51]. Слід зазначити, що кара кримінальним законодавством більшості країн, на відміну від ч. 2 ст. 50 КК України, не передбачена в якості мети покарання, не передбачена вона у такій якості і чинним Кримінально-виконавчим кодексом України (далі – КВК України), якій замість кари вказує на ресоціалізацію засудженого (ст. 1 КВК України) [5]. Тому слід зазначити, що кара є сутністю покарання та не може бути властива іншим заходам кримінально-правового впливу, які фактично є альтернативними (в деяких випадках додатковими) покаранню заходами.

В.С. Батиргарєєва вважає, що спеціальній конфіскації поряд із запобіганням вчиненню повторних злочинів та відновлення соціальної справедливості, притаманна мета “відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди, спричинених власнику (законному володільцю)” [6]. Щодо останньої мети спеціальної конфіскації щодо відшкодування шкоди, на нашу думку, вона є все ж таки заходом цивільно-правової відповідальності.

Розширення правових підстав застосування спеціальної конфіскації, наділення її властивостями покарання, створює, на наш погляд, умови для порушення права власності, ускладнює розмежування спеціальної конфіскації від конфіскації майна як виду по-

карання, та надає можливості для зловживань з боку державних органів при її застосуванні.

Ми вважаємо, що інші заходи кримінально-правового характеру повинні бути позбавлені кари, вони можуть тільки підсилювати репресивний вплив покарання, та не повинні мати ознаки, які притаманні покаранню.

Вважаємо, що запобігання злочинній діяльності є метою, яка притаманна усім заходам кримінально-правового впливу, у тому числі і спеціальній конфіскації. Тобто кожний кримінально-правовий захід повинен мати свою основну мету, яка залежить від правової природи та призначення заходу, та додаткову – запобігання вчиненню злочинів.

Правовий аналіз чинного вітчизняного кримінального законодавства надає змогу зробити висновок про існування різних видів конфіскації, які між собою чітко не розмежовані, що ускладнює їх розуміння та правозастосування.

Таким чином, по-перше, розташування спеціальної конфіскації у Розділі XIV Загальної частини Кримінального кодексу України свідчить про те, що вона віднесена законодавцем до інших заходів кримінально-правового характеру, але фактично є спробою законодавця запровадити конфіскацію майна поза кримінальним провадженням (цивільна конфіскація), про що свідчить можливість застосування спеціальної конфіскації до третіх осіб, які не мають ніякого відношення до вчиненого злочину, її застосування за ухвалою суду до розширеного кола осіб, які не визнаються суб'єктом злочину. По-друге, спеціальна конфіскація чітко не відмежовується від покарання, їй одночасно притаманні ознаки покарання та іншого заходу кримінально-правового характеру. По-третє, вважаємо, що спеціальну конфіскацію необхідно передбачити як різновид конфіскації майна як виду покарання, які різняться між собою предметами конфіскації. Так, при спеціальній конфіскації мова йде про вилучення знаряддя та засобів вчинення злочину, що належать засудженому; речей, вилучених із обороту; незаконно набутих активів; майна, придбаного злочинним шляхом, доходу, отриманого від цього майна, а також предметів, які безпосередньо пов'язані зі злочином, якщо вони не підлягають поверненню потерпілому або іншій особі. По-четверте, вважаємо, що цілями застосування спеціальної конфіскації є: 1) відновлення соціальної справедливості, яке відбувається шляхом вилучення активів, отриманих у ході вчинення злочину; 2) запобігання вчиненню нових злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 18.04.2013 р. 222-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-18> (дата звернення 22.03.2019 р.).
2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, що містяться в шостій доповіді Європейської комісії про виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, щодо удосконалення процедури арешту майна і інституту спеціальної конфіскації : Закон України від 18.02.2016 р. № 1019-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1019-19#n6> (дата звернення 22.03.2019 р.).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 26.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 23.03.2019).
4. Винник А.О. Цілі спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру. *Соціально-правові студії*. 2018. Вип. 2. С. 48–54.
5. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. Дата оновлення: 04.11.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 23.03.2019).
6. Батиргареева В.С. Цілі спеціальної конфіскації у системі запобігання злочинності. URL : <http://law-dep.pu.if.ua/conference2014/articles/batyr-gareeva.pdf> (дата звернення: 23.03.2019).